

פרשת נח

פרק ו

(ט) **והוא תמים**. ר"ל¹ כי פעמים יבוא בחסרון: איש תם וישר (ע"פ איוב א, א).
(יא) **וכאשר מימיהם ממעל ומתחת**. ר"ל קרי הזכר והנקבה.²
(טז) **ואחר שהיא למעלה אמה אחת היה ברחב שישית אמה**. ר"ל מפני שרחבה אינו כי אם שישית האורך. ודעת החכם שהתיבה היתה עולה ומתחדדת לפי מדת האורך והרוחב כמו שיבאר.
(יט) **ויצאו כל הנולדים בלי התחברות שנים**. ר"ל שאינם תוך כלל הבאים בתיבה באומרו: זכר ונקבה, והמתהוים מהעפושים אין להם זכרים ונקבות. ולא היו צריכים להביאם אל התיבה לשמירת המין, כי מעצמם יתהוו כאשר יוכן החומר בגרמים השמימיים.
(כ) **וכן דרש שיש בהמה שרועה אלף הרים**. ר"ל שדברים אלו אינם כפשוטם שאם כן לא תכילם התיבה ולא תספיק להם³ תיבת נח.

פרק ז

(ד) **זה היה בעשור לחדש השני**. ר"ל כשנאמר לו כל זה היה בעשור לחדש השני, שהרי נאמר: כי לימים עוד שבעה, ובשבעה עשר לחדש התחילו לירד הגשמים. א"כ זה נאמר בעשור לחדש. **ובסוף הארבעים מתחילה ישוב האמצעי אל הנוכח**. ר"ל המטר התחיל ב"ז לחדש השני, ולהשלים החדש ההוא י"ב ימים וחצי, שהוא זמן דבוק שני המאורות. וכאשר נחסר י"ב וחצי מארבעים יום, ישארו כ"ז יום וחצי, שהוא הזמן המוגבל לגלגל הנושא גלגל הקפת הירח בדרך קרוב להקיף ולשוב אל המקום אשר התחיל מגלגל דומה לגלגל המזלות, כי בדרך הדקדוק – כ"ז יום וז' שעות ומחצה. וזהו אומרו **אל הנוכח**, ר"ל אל נוכח המקום אשר התחיל לסבוב. וקרא הגלגל הנושא 'אמצעי' בעבור שעליו גלגל ההקפה ותחתיו גלגל דומה לגלגל המזלות. והיה דעת החכם, כי לפי משפטי הכוכבים היה בעת ההיא ראוי לעצירת גשמים, וזהו אומרו **והוא סוד**. ומלת היקום לא מצאנוה כי אם בפרשה הזאת. חלילה ששכח החכם: ואת כל היקום אשר ברגליהם (דב' יא, ו), הנאמר בדתן ואבירם. אך ר"ל שזאת המלה לא באה כי אם על ביאור⁴ השחתה ואבדון.
(יא) **תהום זכר ונקבה**. ר"ל זכר: תהום אמר לא בי היא (איוב כח, יד); נקבה: תהום רוממתהו (יח' לא, ד).⁵

פרק ח

(ג) **גם זה החשבון בדרך נבואה ידעו**. פי', כי עדיין לא פתח חלון התיבה ולא היה יודע כמה ימים עברו אם לא בדרך נבואה. **כי שני ימים יחסרו**. ר"ל שהחושבים למהלך חמה יעשו <השנה שס"ה⁶

¹ כ"ד מוסיף: שלם.

² בכ"י ג: ר"ל זרע הזכר והנקבה. וי"א רוק הפה והזרע.

³ בכ"י ד: לה מאכל.

⁴ בכ"י ד: ביעור.

⁵ בכ"י ג: ר"ל כי תהום נראה שהוא לשון זכר וכן תהום אל תהום קורא תהומות יכסיומו. אבל בא הנה בלשון נקבה תהום רבה כמזא תהום רוממתהו.

⁶ רבה כמזא תהום רוממתהו.

יום אשר הוא זמן היקף השמש לגלגל. יהיה בה' חדשים ב' חדשים כל אחד מל"א יום. אם כן, יעדיפו בה' חודשי חמה ב' ימים על ק"ן יום.

(ה) **ויוסף שלח את היונה בכ"ד בשבט**. פי', דעת החכם, שתחלת זה המספר מניסן, והחדש העשירי הוא טבת.⁷ וכאשר עברו מיום א' לטבת מ' יום, פתח נח חלון התיבה, שהוא <י' >⁸ לשבט, וביום ההוא שלח את העורב, ויצא ויצא ושוב (בר' ח, ז). והוחיל ז' ימים ושלח את היונה. וזה מורה אמרו: ויחל עוד שבעת⁹ (שם, י), מכלל, שבתחלה הוחיל ג"כ ז' ימים.¹⁰ שהרי י"ז לשבט שלח <פעם ראשונה>¹¹, פעם שנית ביום כ"ד לשבט, והוחיל עוד ז' ימים, שהוא יום א' לאדר, ושלח היונה שלישית, ולא יספה שוב אליו עוד (שם, יב).

(יג-יד) **והאומרים על שנות הלבנה נשען**. ר"ל כי זה <שכתוב: יבשה הארץ>¹², היה בכ"ז¹³ לחדש השני, והמטר התחיל לרדת בי"ז לחדש, א"כ עשרה ימים נוספים. וכונתם, שאותם העשרה ימים הם ימי תוספת שנת החמה על שנת הלבנה, ובזה תהיה שנת החמה שלימה.

(יז) **היצא. כמו השלם**. ר"ל כי הוא מהנחים, שרשו יצא, ובא בדרך השלם.

(כ) **הבהמה הטהורה. עשר**. זה מבואר בנפשו: זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים וכו' (דב' יד, ד).

(כא) **הניח הריח מן הזעף**. ר"ל שבהעשות הקרבן יעשו תשובה ויניח זעף השם מעליהם. או **שיניח כח עליון**. ר"ל כח מערכת גלגל המזלות, שהוא עליון לפי דעתו.

פרק ט

(יא) **והוא גוף**. ר"ל זאת הנפש החמרית, כי השכלית רוחנית.

(יב) **אות. זכר ונקבה**. זכר: האות הראשון (שמ' ד, ח); ונקבה: זאת אות הברית (בר' ט, יב).

(טז) **והיתה הקשת בענן. שהיא לעולם שם בסתר**. ר"ל שהוא שם בכח האפשרות, והשם יודע האיפשר קודם היותו.¹⁵ ואני לא ירדתי לסוף דעתו אומרם **שהיא לעולם שם**. כי לפי דברי חכמי יון, הקשת אינו בענן אם לא יהיה הענן על מצב ידוע מהשמש, קבובו¹⁶ לטוש הבנין. או אולי שהוא לא יאמין דברי חכמי יון, אבל דעתו שהקשת על צד המופת. וזהו שאמרו **אלו נאמין**, שמורה שלא היה מאמין בדבריהם.

פרק י

⁶ כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא.

⁷ כ"י ג מוסיף: ומונה לטבת ל' יום.

⁸ כך בכ"י ג; בכ"י א: י"ד; בכ"י ב ליתא; בכ"י ד: י"א.

⁹ כ"י ג מוסיף: ימים אחרים.

¹⁰ כ"י ג מוסיף: מאשר כתוב פה אחרים.

¹¹ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

¹² כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

¹³ בכ"י אד: בכ"א.

¹⁴ בכ"י ג: זכר הוא כמו לקול האות הראשון, למחר יהיה האות הזה.

¹⁵ משפט זה חסר בכ"י אגד.

¹⁶ בכ"י ג: קצובו.

(יג-יד) גם 'פתרוסים' לעד. שכולם שמות מדינות, כי פתרוס שם מדינה וכן כפתור. בעבור שהבן מאון האב ומכחו בדמותו בצלמו, יאמר לו: ילד. ר"ל שהיה לו לומר: הוליד, שהאב הוא הפועל הקרוב והאם היא היולדת. אבל בעבור שהבן יבנה מכח האב ובדמותו, יאמר לו: ילד.

פרק יא

(ג) נלבנה. מגזרת: לבנים. ר"ל אע"פ שהקבוץ בלשון זכר, הנפרד בלשון נקבה.
(ה) ומהשמים נתכנו עלילות, על כן נקרא השם: רוכב שמים (דב' לג, כו). ר"ל שהשם ית' נפרד והנפרד אינו במקום, אמנם נתייחס אל השמים בעבור היותו שליט עליו. נשלם באור החכם בפרש' נח.

וראיתי¹⁷ להתיר בכאן ספק נראה בספורי התורה ובמאמר רז"ל שאמרו, בעון אבות הבנים מתים כשהם קטנים.¹⁸ וכן נראה מספורי התורה במבול והפיכת סדום שתלה הכתוב בגמול מעשיהם הרעים. והוא דבר פלא בעינינו שיספו הקטנים בעון הגדולים, שאם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו? ואם האבות בשם אל לא חסו, מדוע השמים על העוללים ויונקי שדים לא יחוסו, אלה הצאן מה עשו? כי אף אם נאמר בתורה האמיתית: פוקד עון אבות על בנים (שמ' לד, ז), הלא ביארה הקבלה האמיתית – כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם.¹⁹ ואלו הקטנים אין להם דעת ולא תבונה לבחור ולאחוז במעשה אבותיהם ולא במעשה זולתם. גם אם נאמר, כי גלוי וידוע לפניו ית' שזה הקטן אשר נענש בעון אביו יהיה רשע ויחזיק בתרמית כאשר יגדל ולכן הצטרף מעשה אביו עם העתיד ונענש עליו בקטנותו – והלא כלל מסור בידינו שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה אע"פ שעתיד להרשיע. לכן אם ניקח מאמר רז"ל האמיתי, שהוא עון אבות כפשוטו בעיון גס – נייחס לאל מדת האכזריות; והחנינה והרחמנות המיוחסים אליו הוא הכרחית יותר בקטנים מהגדולים! וכן כתוב בספור נינוה: ואני לא אחוס על נינוה >העיר הגדולה<²⁰ אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה (יונה ד, יא), הנה תלה חוסו על העיר בעבור הקטנים. ואם נאמר, שאם הגדולים אשר בנינו לא קראו אל השם ולא שבו מהחמס אשר בכפיהם, לא חס השם על הקטנים אבל הפך הכל בעברתו ונאספו הקטנים בעון אבותיהם – הכזה יתכן בעיני²¹ ה', השופט כל הארץ לא יעשה משפט (בר' יח, כה)? הלא כתוב: ובנים לא יומתו על אבות (דב' כד, טז), וביארו חכמים: כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם,²² ואלו הקטנים אין להם דעת²³ לבחור ברע ולמאוס בטוב כמו שבארנו. ואף אם הר"ם נתן בו קצת טעם, אשר כל דבריו נכונים, באומ' שהם קניינו,²⁴ אף על פי כן זה לא יספיק, שאין להשוות אדם שנברא בצלם אלהים לשאר הקניינים. ועיר פרא אדם יולד (איוב יא, יב), והשכל אשר הוא צורתו הוא תחלה בכח. ואם יספו הקטנים בעון

¹⁷ בכ"י ג: אמר המחבר וראיתי.

¹⁸ ראה שבת לב ע"ב.

¹⁹ ראה ברכות ז ע"א.

²⁰ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

²¹ בכ"י ג: בחק.

²² ראה ברכות, שם.

²³ בכ"י ג: יכולת.

²⁴ ראה מ"ת, הל' תשובה ו, א.

אבותיהם, כמעט שלא ימצא מי שיצא שכלו מן הכח אל הפועל, ואבדה כונת מציאות האדם. לכן נבאר מאמר רז"ל, ובהתבארו יתבארו הספורים הנמשכים אליו, ונתיר ספקו לפי הנראה לנו.

ונאמר, כי לפי דברי נביאנו האמתיים השגחת השם משוטטת בעולם השפל, והוא ידע החלקים בדרך כלל.²⁵ וישגיח בהם השגחה אישית במין האדם לבדו, ויגמלהו לפי מעשיו בדין ובמשפט, הכל בחכמה. ובארו לנו חכמינו ז"ל, שעד עשרים שנה אין אדם נענש מן השמים על חטאו.²⁶ ונראה כי הטעם, מפני כי הנפש הטבעית אשר ממנה הכח המתאווה היא עד הזמן ההוא בכחה ובגבורתה, כי עד הזמן ההוא יגדל ויצמח גוף האדם.²⁷ ומהיום ההוא והלאה לא תקבל הנפש ההיא הכח הצומח, ואז אל הנפש המשכלת להשתדל בפעולות החשובות הראויות לה. כי הנפש אחת בעצם, רבת מאוד מצד כחותיה. ומהיום ההוא והלאה לא תקבל הנפש ההיא הכח הצומח. ובהחלש אחת מהכחות יתחזק שכנגדו. והחומר והשכל מתנגדים. ולכן מוגבל זמן כ' שנה לענוש האדם אם לא יחזיק במעשים טובים ויזהר מעבירות. וידוע הוא לפי דברי הפלוסופים, גם כתובים רבים מעידים על דבריהם, כי כוחות שופעות מהגלגלים והכוכבים על העולם השפל, בהם יתערבו היסודות וימזגו המזגים ויתהוו המתהוים. גם כוחות שופעות מאתם לשמור המתהווה הזמן הקצוב לו, ואחרי כן יותך וישוב ליסודותיו,²⁸ הכל לפי מהלכות הכוכבים ומבטיהם וקרבתם ורחקם ועלייתם ורדתם ברבעי הגלגל ונטייתם לצפון ולדרום. ואחר אלו ההקדמות נאמר, כי האדם קודם עשרים שנה דעותיו החלות עליו הם לפי מערכת כוכבי מזלו, לא לפי מעשיו, שהרי אינו בר עונשין כמו שביארנו. ולכן במות הנער היונק תוך כ' שנה, מערכתו חייבה זה, לא מעשיו ולא מעשה אבותיו, לפי הנראה לנו. אמנם באשר השם ית' רב חסד מטה כלפי חסד, אם אבי ילד זה צדיק וירא ה', ינצל בזכותו מהרעה העתידה לבוא עליו לפי משפט מערכתו, באשר כח השם ית' לנצח כח המזל להיטיב ולשמור הדבקים החפצים בתורתו, כאומרם רז"ל: 'אין מזל לישראל' (שבת קנו ע"א), דלא גרע ממקנהו וקניינו אשר יגן השם עליהם בדרך מופת כאשר מבואר במכת הדבר, דתכתיב: וממקנה בני ישראל לא מת אחד (שמ' ט, ו). אמנם אם האב כבר הרשיע, הבן ההוא אז ימות תוך כ' לפי משפט מערכתו, ויהיה הזמן ההוא תחת מקרי²⁹ המזל. ועל זה הצד אמרו רז"ל, בעון אבות בנינים מתים, ר"ל כי אם זכו אלו האבות ינצלו אלו הבנים מהרעה הבאה עליהם מאת המערכת ויגינו עליהם. א"כ בעונותיהם נספו והם הגורמים, כמו שיאמרו במי שהיה בידו להציל חבירו ולא הצילו – שהוא המיתו,³⁰ לא שירצו לומר שבעון האב יגוף השם הנער ההוא אע"פ שלא הגיע עת <רעתו>.³¹

ואחר אשר הגענו לזה, נבאר עניין מיתת בן דוד הנולד לו מבת שבע, אשר יראה ממנו הפך דעתינו זה. ונאמר, כי ידוע ומפורסם כי דוד ע"ה היה צדיק גמור ירא ה' ראוי להגין על כל בני דורו, כל שכן על אנשי ביתו. ובהכשילו בחטא ההוא, שולל ממנו הזכות ההוא ולא היה בידו להגין אפי' על בני

²⁵ ראה אבן עזרא, פי' בר' יח, כא.

²⁶ ראה שבת פט ע"ב.

²⁷ ההמשך בכ"י ג: ואין יכולת אל הנפש המשכלת להשתדל בפעולות החשובות הראויות לה. כי הנפש אחת [...].

²⁸ ראה מו"נ א, עב; מ"ת, הל' יסודי התורה, פרק ד.

²⁹ בכ"י בד ליתא.

³⁰ ראה מו"נ ג, י.

³¹ כך בכ"י בגד; בכ"י א: מותו.

ביתו, וכל שכן על הילוד ההוא הנוצר בעבירה, אשר נולד במזל רע, מורה כי קרוב יום אידו. וזהו אמרו: גם הבן הילוד לך מות ימות (שמ"ב יב, יד). הקדימו הנביא להודיע, כי נולד במזל רע ולא יחיה. לכן דוד בחלות הנער החזיק בדרכי התשובה והחרטה כדי שתעמוד לו זכותו ויגן עליו, ויחל את פני ה' שיועילהו, ולא הועיל לעוצם המעוות ההוא. אמנם אמרו: ויגוף ה' את הנער [צ"ל הילד] (שם, טו), אשר יראה ממנו שהשם נגפו על דרך העונש אף אם אינינו >ראוי להגיע<³² אליו יום רעה, הוא בעבור שהשם ית' עלה ראשונה לכל המציאות והקורות בעולם. וזהו הנראה לנו בזה המאמר ובכל הספורים הנמשכים אל הדעת ההיא.

וכן בדבר המבול והפיכת סדום וחברותיה והספורים הדומים להם, אשר הפך ה' הכל באפו ובחמתו, גדולים וקטנים. ואין לומר בוודאי כי הקטנים >נספו בעון הגדולים, כי אין לומר כי מבטיהם הפרטיים מאותם הקטנים חייב<³³ שימותו אף באותה מיתה, שזה קרוב לנמנע שישוו כלם במיתה אחת בזמן אחד לפי משפטי מערכותיהם. אך יש לנו לומר כי אלו המבולים, ר"ל מבול מים והמטרת אש וגפרית, היו דברים טבעיים,³⁴ ומערכת השמים הביאם. ואל זה רמזו רז"ל באומרם: 'נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם' (ברכות נט ע"א), רצו באומרם 'נטל', כי יתבטל כח ב' הכוכבים המיוחדים >בכימה להורות על החום והיובש, כי כימה הוא זנב טלה וטלה הוא ממזלות האש והיה אז בעת המבול<³⁵ בשקיעה ובממשלה חלושה, ולכן נתבטל כחו וכח שני הכוכבים אשר עליהם רמזו רז"ל, וגבר המזל שכנגדם, המורה קור ולחות, ולכן גברו המים ממעל ומתחת. וזהו אומרם: כל מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בר' ז, יא). ובהפיכת סתום היה בהפך, ר"ל שגבר עליהם ממשלת אחד ממזלות האש וגבר החום והיובש והמטיר עליהם גפרית ואש. ונתייחס הכל לשם ית', באמרו: הנני מביא את המבול מים וגו' (שם ו, יז), וה' המטיר על סדום (שם יט, כד), כי הוא ית' עלת הכל. אמנם תלותו ית', בהקדמת הודעתו לנח דבר המבול, בחמס אנשי הארץ ורוב התחייבם,³⁶ באמרו: כי מלאה הארץ חמס (שם ו, יג), וכן בענין סדום אל אברהם: זעקת סדום ועמורה כי רבה (שם יח, כ), אע"פ שהיו דברים טבעיים לפי דעתינו, הוא מפני כי השם ית' מושל ושליט על צבא המרום וכוחותיו ולא יבצר ממנו מזמה. ואם אנשי הארץ צדקו >כולם<³⁷ או רובם או אחד מהם אשר הוא כללם וראוי להגין עליהם, השם ית' יסבב סבותיו להצילם רק בהעתקם אל קצה אחר אשר לא שלטו עליו מי המבול, כי לא היה כולל העולם, כמאמר חכמינו: 'הנה עלה זית טרף בפיה (בר' ט, יא), מהיכן הביאה? מהר המשחה [...] מארעא דישראל דלא טפת מיא דמבולא' (וי"ר לא, י), או בזולת זה, כי הרבה ריוח והצלה לפניו. ומערכת הכוכבים בכל זאת לא תבטל, אבל יעשו דרכם ועל ראש רשעים יחול, כדברי החכם א"ע: 'לא שהמערכת תשחת' (פי' שמ' ו, ג). אבל לרוב חיובם³⁸ בעושיק שעשו ושטיפתם בזמה, כאמרו: ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בר' ו, ב), נמנעו מהם דרכי

³² כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

³³ כך בכ"י דהו; בכ"י אבג: חייבים.

³⁴ כ"י ג מוסיף: בגזרת הש"י.

³⁵ כך בכ"י ד; בכ"י אבג: כי היו.

³⁶ כ"י ד מוסיף: כלייה.

³⁷ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

³⁸ בכ"י ג: חטאם.

התשובה, ולא שמעו ולא האזינו לנח בעשותו התיבה ימים רבים קודם בוא המבול, אשר הקדים וגלה להם סוד השם, כמו שבשרה הקבלה האמתית.³⁹ וג"כ באנשי סדום אשר היו רעים וחטאים נמנעו מהם דרכי התשובה על צד העונש כדי למחות זכרם,⁴⁰ כי אפילו חתניו של לוט שהיו בסדום והיו סרים אל משמעתו לא האמינו לו, באמרו: כי משחית ה' את העיר ויהי כמצחק בעיני חותניו (בר' יט, יד). ולכן נצבו כמטרה לחץ המערכת ויאבדו הם וכל אשר להם, כי זהו מחכמת משפטי השם ית' לסבב סבות יאבדו הרשעים בבא זמן רעת המערכת בל ינצלו. וזהו אמרו: וגם רשע ליום רעה (משלי טז, ד). א"כ דבר המבול והפיכת סדום היו דברים טבעיים לפי כוונתינו, אמנם אנשי הארץ הגדולים נספו בעונותיהם, שאם זכו – השם ית' יסבב סבות בחכמה להצילם, כי רחמיו על כל מעשיו. והקטנים אשר לא נתחייבו ולא זכו לפי מעשיהם נמחו בכח המערכת, כאשר היו תחת המזל אשר חייב לשטוף העולם ומלואו. ג"כ, כי לא היה מי שיגין עליהם, כי אבותיהם היו רשעים. ובזה יותר ספק מאמר רז"ל והספורים הנמשכים למאמר ההוא. וזהו מה שראיתי לשומו הנה ואולי תאות הכונה בעיני אלהים ואדם.

³⁹ ראה תנחומא נח, ה.

⁴⁰ על סוג של עונש זה ראה שמונה פרקים, ח.